

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ**

ΣΕ Γ΄ ΕΛΑΣΣΟΝΑ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε δημόσια, την ...η, με την εξής σύνθεση: Ιωάννης Σαρμάς, Πρόεδρος, Άννα Λιγωμένου, Κωνσταντίνος Κωστόπουλος και Βασιλική Ανδρεοπούλου, Αντιπρόεδροι, Γεώργιος Βοΐλης, Βασιλική Σοφιανού, Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου, Ασημίνα Σακελλαρίου, Νεκταρία Δουλιανάκη, Αικατερίνη Μποκόρου, Βασιλική Πέππα, Γρηγόριος Βαλληνδράς, Ευφροσύνη Παπαδημητρίου, Χριστίνα Κούνα, Ιωάννης Καλακίκος, Ελένη Σκορδά, Σύμβουλοι, εκτός από την Αντιγόνη Στίνη, Σύμβουλο, που είχε κώλυμα. Από τους ανωτέρω οι Σύμβουλοι Ιωάννης Καλακίκος και Ελένη Σκορδά μετείχαν ως αναπληρωματικά μέλη. Γραμματέας η Ελένη Αυγουστόγλου.

Γενικός Επίτροπος Επικρατείας: Σταμάτιος Πουλής.

Για να δικάσει την από 29.10.2021 (Α.Β.Δ.../2021) αίτηση αναίρεσης του εν εκκαθαρίσει ευρισκομένου αγροτικού συνεταιρισμού ... «...», που εδρεύει στην, με ΑΦΜ ..., όπως εκπροσωπείται από την εκκαθαρίστρια αυτού ..., ο οποίος παραστάθηκε δια των πληρεξουσίων δικηγόρων του Δημητρίου Βερβεσού (Α.Μ. Δ.Σ.Α. ...) και Αρετής Οικονόμου (Α.Μ. Δ.Σ.Α. ...) .

Κατά του Ελληνικού Δημοσίου, όπως εκπροσωπείται νομίμως από τον Υπουργό Οικονομικών, ο οποίος δεν παραστάθηκε.

Με την αίτηση αυτή επιδιώκεται η αναίρεση της 758/2021 απόφασης του Εβδόμου Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Κατά τη συζήτηση που ακολούθησε το Δικαστήριο άκουσε:

Τους πληρεξούσιους δικηγόρους του αναιρεσείοντος συνεταιρισμού, οι οποίοι ζήτησαν την παραδοχή της αίτησης καθώς και προθεσμία να καταθέσουν νομιμοποιητικά έγγραφα και υπόμνημα, που τους χορηγήθηκε μέχρι την Παρασκευή

Τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας, ο οποίος ανέπτυξε προφορικά την από ... γνώμη του, με την οποία πρότεινε την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το το Δικαστήριο, με την παρουσία της Γραμματέως Σταυρούλας Τσάλα, συνήλθε στις 19 Φεβρουαρίου 2025 και στις 9 Απριλίου 2025 σε τηλεδιάσκεψη, με τη χρήση της επίσημης κρατικής πλατφόρμας e-Presence.gov.gr, σύμφωνα με το άρθρο 295 παρ. 2 του ν. 4700/2020, με Προεδρεύουσα την Αντιπρόεδρο Άννα Λιγωμένου και παρόντες τους δικαστές που έλαβαν μέρος στη συζήτηση της υπόθεσης, εκτός από τον Πρόεδρο Ιωάννη Σαρμά,

που αποχώρησε από την Υπηρεσία, λόγω λήξεως της τετραετούς θητείας του στη θέση αυτή και τις Βασιλική Σοφιανού και Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου, Συμβούλους, που απουσίαζαν λόγω κωλύματος (άρθρο 293 παρ. 3 εδ. α' του ν. 4700/2020).

Άκουσε την εισήγηση της Συμβούλου Ελένης Σκορδά και

Αφού σκέφθηκε κατά τον νόμο

Αποφάσισε τα εξής:

1. Με την κρινόμενη αίτηση, όπως αναπτύσσεται με το από ... κατατεθέν υπόμνημα, για την άσκηση της οποίας έχει καταβληθεί το νόμιμο παράβολο (βλ. το ... ηλεκτρονικό παράβολο), κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 309 παρ. 1 εδ. γ' του ν. 4700/2020, όπως ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο άσκησης (ΕλΣυν Ολ. 1640/2020) αυτής (βλ. άρθρα 349 παρ. 1, 350 παρ. 2 και 357 παρ. 1 του ν. 4700/2020), ζητείται η αναίρεση της 758/2021 απόφασης του Εβδόμου Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Ειδικότερα, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση απορρίφθηκε η με Α.Β.Δ. .../1.10.2014 έφεση του ήδη αναιρεσειόντος, εν εκκαθαρίσει ευρισκομένου αγροτικού συνεταιρισμού ... «...» κατά της .../.../17.7.2014 πράξης του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, με την οποία καταλογίσθηκε σε βάρος του το ποσό των 132.000,00 ευρώ, που αντιστοιχεί στο σύνολο της συγχρηματοδοτούμενης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Τμήμα Προσανατολισμού, οικονομικής ενίσχυσης που εισέπραξε για την υλοποίηση του επενδυτικού του σχεδίου «Εκσυγχρονισμός Ελαιουργείου», το οποίο εντάχθηκε και χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο του Μέτρου 2.1. «Επενδύσεις στη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων» του Επιχειρησιακού Προγράμματος (Ε.Π.) «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 - 2006» του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Επιβλήθηκε δε ο καταλογισμός με την αιτιολογία ότι ο ήδη αναιρεσειών δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που ανέλαβε με την ένταξή του και λόγω επιμέρους παρεκκλίσεων από το πρόγραμμα. Η υπό κρίση αίτηση έχει ασκηθεί εμπροθέσμως (.../2023 ΑΕΔ) και νομοτύπως και πρέπει να εξεταστεί περαιτέρω ως προς το βάσιμο των λόγων της.

2. Ενόψει της θεσμοθετημένης, στα άρθρα 32 και 33 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ήδη άρθρα 38 και 39 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης), Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) και στο πλαίσιο χάραξης της συγκεκριμένης διαρθρωτικής πολιτικής στον τομέα της Γεωργίας, εκδόθηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) 1257/1999 του Συμβουλίου της 17ης Μαΐου 1999 «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (...)» (L 160). Με τον ανωτέρω Κανονισμό – ο οποίος εξακολουθούσε να εφαρμόζεται, και μετά την κατάργησή του από 1.1.2007 με τον Κανονισμό 1698/2005 (L 277), στις δράσεις που είχαν εγκριθεί κατά τη διάρκεια της ισχύος του (βλ. άρθρο 93 παρ. 1 του Καν. 1698/2005) – θεσπίστηκε «το πλαίσιο της κοινοτικής στήριξης για την αειφόρο

αγροτική ανάπτυξη» (άρθρο 1 παρ. 1) και προβλέφθηκαν σχετικώς οκτώ (8) «Μέτρα Αγροτικής Ανάπτυξης» («Τίτλος II»), μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και το μέτρο «Βελτίωση της μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων» («Κεφάλαιο VII»), δηλαδή της οικονομικής ενίσχυσης επιχειρήσεων, που συμβάλλουν στη βελτίωση της κατάστασης συγκεκριμένου βασικού κλάδου γεωργικής παραγωγής, με στόχο, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη και τον εξορθολογισμό των διαδικασιών μεταποίησης των προϊόντων. Περαιτέρω, στον τίτλο III του ίδιου Κανονισμού, στο άρθρο 36, ορίζεται ότι αναφορικά με τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης που αναπτύσσονται στις αναπτυξιακά υποβαθμισμένες περιοχές εφαρμόζεται ο κανονισμός (ΕΚ) 1260/1999, όπως συμπληρώνεται από τις ειδικές διατάξεις που περιλαμβάνονται στον ως άνω Κανονισμό.

3. Με βάση το ανωτέρω άρθρο 36 του Κανονισμού 1257/1999, εκδόθηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 του Συμβουλίου της 21^{ης} Ιουνίου 1999 «περί γενικών διατάξεων για τα διαρθρωτικά Ταμεία» (ΕΕ L 161), ο οποίος προβλέπει ότι οι χρηματοδοτικές παρεμβάσεις του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Τμήμα Προσανατολισμού (ΕΓΤΠΕ-Π) υλοποιούνται μέσω επιχειρησιακών προγραμμάτων (άρθρο 9 περ. ε), ότι μια πράξη διατηρεί το δικαίωμά της στη συμμετοχή των Ταμείων, μόνον εάν επί διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης της αρμόδιας εθνικής αρχής ή της διαχειριστικής αρχής σχετικά με τη συμμετοχή των Ταμείων, η πράξη αυτή δεν υποστεί σημαντική τροποποίηση, η οποία α) να επηρεάζει τη φύση της ή τους όρους πραγματοποίησής της και β) να απορρέει είτε από μεταβολή της φύσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος μιας υποδομής είτε από τη διακοπή μιας παραγωγικής δραστηριότητας (άρθρο 30 παρ. 4) και ότι με βάση την αρχή της συνεργασίας (εταιρική σχέση) και κατ' εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας, η ευθύνη για την υλοποίηση των εντασσόμενων σε επιχειρησιακά προγράμματα πράξεων ή επενδυτικών σχεδίων καθώς και ο έλεγχος της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης των κοινοτικών κονδυλίων ανατίθεται κατ' αρχήν στα κράτη μέλη, στην ευθύνη των οποίων ανήκει η θέσπιση του αναγκαίου κανονιστικού πλαισίου για την πρόληψη και τη δίωξη των παρατυπιών, την επιβολή δημοσιονομικών διορθώσεων και την ανάκτηση των αχρεωστήτως ή μη νομίμως διατεθέντων κονδυλίων (άρθρα 38 και 39).

4. Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγεται, μεταξύ άλλων, ότι η χρηματοδοτική συμβολή του ΕΓΤΠΕ-Π προς τον σκοπό της ανάπτυξης των καθυστερημένων αναπτυξιακά περιφερειών οργανώνεται με τη θέσπιση ειδικών εργαλείων παρέμβασης, μεταξύ των οποίων τα επιχειρησιακά προγράμματα, που εκπονούνται στο πλαίσιο εφαρμογής ευρύτερων Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) και περιέχουν ένα σύνολο αξόνων προτεραιότητας αποτελούμενων από πολυετή μέτρα. Οι κατ' ιδίαν πράξεις που απαιτούνται για την υλοποίηση της παρέμβασης, στο πλαίσιο του οικείου επιχειρησιακού προγράμματος, πρέπει να εκτελούνται σύμφωνα με τους όρους ένταξής τους και το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει το

φυσικό και οικονομικό τους αντικείμενο (αρχή της επιλεξιμότητας των πράξεων). Οι δε δαπάνες που συνδέονται με τις πράξεις συγχρηματοδοτούνται μόνον εφόσον έχουν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο εκτέλεσης των ως άνω πράξεων, πληρούνται οι όροι ένταξης της πράξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και τηρούνται οι εθνικοί και ενωσιακοί κανόνες δικαίου που διέπουν την επιλεξιμότητα αυτών (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1268/2019). Ενώ περαιτέρω, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα και η μακροχρόνια επίπτωση της παρέμβασης των Ταμείων—καθιερώνεται η λεγόμενη αρχή «της διάρκειας», σύμφωνα με την οποία η συμμετοχή των διαρθρωτικών ταμείων στη χρηματοδότηση μιας πράξης (ήτοι «κάθε έργο[υ] ή δράση[ς] που εκτελείται από τους τελικούς δικαιούχους των παρεμβάσεων», βλ. άρθρο 9 στοιχ. ια΄ του ανωτέρω Κανονισμού 1260/1999) διατηρείται μόνον εάν, για ορισμένο χρονικό διάστημα (πέντε έτη) από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης σχετικά με τη συμμετοχή των ταμείων, η πράξη αυτή δεν υφίσταται «σημαντική τροποποίηση». Για να θεωρηθεί δε ότι μια τροποποίηση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ανωτέρω άρθρου 30 παρ. 4 πρέπει να εξακριβώνεται κατά πρώτον ότι η συγκεκριμένη πράξη που υφίσταται την τροποποίηση εμπίπτει στο άρθρο αυτό και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, να εξετάζεται στη συνέχεια αν η εν λόγω τροποποίηση πληροί τις δύο σωρευτικές προϋποθέσεις που διαλαμβάνονται στην εν λόγω παράγραφο 4. Κατά την εξέταση των προϋποθέσεων αυτών πρέπει να εξετάζεται α) αν η επίμαχη τροποποίηση πληροί την προϋπόθεση του στοιχείου β΄ της ανωτέρω παραγράφου, κατά την οποία η τροποποίηση πρέπει να απορρέει είτε από μεταβολή της φύσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος μιας υποδομής είτε από τη διακοπή ή τη μετεγκατάσταση μιας παραγωγικής δραστηριότητας, β) αν η τροποποίηση αυτή εμπίπτει σε μια από τις περιπτώσεις οι οποίες διαλαμβάνονται στο στοιχείο α΄ της ανωτέρω παραγράφου, οι οποίες αφορούν τις συνέπειες της τροποποίησης, ήτοι αν επηρεάζει τη φύση ή τους όρους υλοποίησης της οικείας πράξης ή αν παρέχει αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε επιχείρηση ή δημόσιο οργανισμό και, σε περίπτωση που πληρούνται οι ανωτέρω προϋποθέσεις, πρέπει γ) να εξακριβώνεται αν η επίμαχη τροποποίηση είναι σημαντική (βλ. ΔΕΕ, απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2013, Comune di Ancona, C-388/12, σκ. 18-19, 21-23, 28-29΄ πρβλ. ΔΕΕ, απόφαση της 8ης Μαΐου 2019, C-580/17, σκ. 48, 52, 68). Περαιτέρω, μέσω του εν λόγω συστήματος απονέμεται στα κράτη μέλη η ευθύνη σε πρώτο βαθμό, εκτός των άλλων, για τη δίωξη των παραβάσεων («παρατυπιών») που διαπιστώνονται κατά την εκτέλεση των συγχρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων, καθώς και την ανάκτηση των κοινοτικών κονδυλίων που διατέθηκαν κατά παράβαση των κείμενων διατάξεων για την επίτευξη των χρηματοδοτούμενων στόχων, με την επιβολή των αναγκαίων δημοσιονομικών διορθώσεων, που συνίστανται στην ολική ή μερική κατάργηση της σχετικής κοινοτικής συμμετοχής σε σχέση με την επιμέρους ή τη συστηματικής φύσης παρατυπία, με γνώμονα την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και τη διασφάλιση του

προϋπολογισμού της (βλ. ΔΕΕ αποφ. της 3ης Σεπτεμβρίου 2014, C-410/13, «Baltlanta» UAB κατά Lietuvos valstybė), σκ. 44 και 45, ΠΕΚ της 12ης Δεκεμβρίου 2007, T-308/05, Ιταλική Δημοκρατία κατά Επιτροπής, σκ. 110, πρβλ. ΔΕΚ της 22ας Δεκεμβρίου 2004, C-271/01, «Ministero delle Politiche Agricole e Forestali», σκ. 39 και 40, ΕλΣυν Ολ. 3850, 1811/2014. 379/2024). Ελλείπει δε ειδικής κανονιστικής ρύθμισης ως προς την έννοια της «παρατυπίας», η έννοια αυτής πηγάζει από τον συνδυασμό του συνόλου των διατάξεων των Κανονισμών 1260/1999 και 448/2001 με τον συναφή νομοθετικό ορισμό του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού 2988/1995, που θέτει τους γενικούς κανόνες για τους ελέγχους και τις κυρώσεις προς προστασία των δημοσιονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Όθεν ως «παρατυπία» νοείται, εν όψει και της αρχής της πρακτικής αποτελεσματικότητας των διαδικασιών ελέγχου των οικείων Κανονισμών, κάθε παράβαση του δικαίου της Ένωσης, αλλά και των διατάξεων του εθνικού δικαίου που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου και διέπουν το συγχρηματοδοτούμενο Μέτρο, οι οποίες απορρέουν από πράξεις ή παραλείψεις που τελούν σε αιτιώδη συνάφεια με τη ματαίωση ή τη μη λειτουργικότητα της επιχορηγούμενης Πράξης και προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν ζημία στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης (βλ. επί της έννοιας της παρατυπίας στο πλαίσιο του Κανονισμού 1260/1999, ΔΕΕ απόφ. της 3.9.2014, C-410/13 «Baltlanda UAB», σκ. 48 και 49, ΕλΣυν Ολ. 1791/2018, 878/2016, 3850, 3403/2014). Επομένως, η υλοποίηση Πράξης κατά παράβαση των όρων, από τους οποίους εξαρτήθηκε η χορήγηση της χρηματοδότησης αυτής, συνιστά παρατυπία (πρβλ. ΠΕΚ αποφ. της 12ης Οκτωβρίου 1999, T-216/96, Conserve Italia, σκ. 71, της 7ης Νοεμβρίου 2002 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-141, T-142, T-150, T-151/99, Vela και Tecnagrind κατά Επιτροπής, σκ. 322, της 13ης Μαρτίου 2003, T-340/00, Comunità montana della Valnerina, σκ. 97) και, για τον λόγο αυτόν, ζητείται η ανάκτηση της χρηματοδότησης, προκειμένου η κοινοτική συνδρομή της συγκεκριμένης ενέργειας να επανέλθει στις πιστώσεις του προγράμματος. Εξάλλου, από τον συνδυασμό των ίδιων διατάξεων συνάγεται ότι η ευθύνη του υποχρέου θεμελιώνεται μόνο στο αντικειμενικό γεγονός της παρατυπίας, χωρίς η υπαιτιότητά του να αποτελεί αναγκαίο όρο για τη στοιχειοθέτηση αυτής (πρβλ. ΔΕΚ απόφ. της 19ης Ιανουαρίου 2006, Comunità montana della Valnerina, σκ. 148 και 149, βλ. ΕλΣυν Ολ. 2150/2017, 878/2016, 7413/2015, 1818, 1811/2014). Σε περίπτωση δε που οι διαπιστωθείσες παρατυπίες είναι ιδιαίτερης σοβαρότητας, δύναται, κατά την αιτιολογημένη κρίση της αρμόδιας αρχής, για λόγους διασφάλισης της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης των κοινοτικών κονδυλίων και σε συμμόρφωση με τον σκοπό των ως άνω κοινοτικών ρυθμίσεων, να ανακληθεί η απόφαση ένταξης της Πράξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, οπότε το σύνολο της χορηγηθείσας στον Τελικό Δικαιούχο χρηματοδότησης καθίσταται μη επιλέξιμο και αναζητείται από το Δημόσιο με την έκδοση καταλογιστικής απόφασης, η οποία λαμβάνει τον τύπο της απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης

σε βάρος του Τελικού Δικαιούχου του προγράμματος, σύμφωνα με τα ειδικότερα οριζόμενα στην ΚΥΑ 907/052/2.7.2003 (ΕλΣυν Ολ. 1440/2022, σκ. 67, 379/2024 σκ. 15). Σε περίπτωση καθεστώτων ενίσχυσης στο πλαίσιο ενωσιακής πρωτοβουλίας, στην έννοια της παρατυπίας εμπίπτει, μεταξύ άλλων, και κάθε παρέκκλιση από το πλέγμα των ενωσιακών και εθνικών ρυθμίσεων που διέπουν την επιλεξιμότητα των δαπανών, στον βαθμό που η σχετική παρέκκλιση έχει ως συνέπεια την απώλεια ή τη διακινδύνευση κοινοτικών πόρων (ΕλΣυν Ολ. 1328/2023, σκ. 31, 336/2021, σκ. 4).

5. Εντός του ανωτέρω γενικού εθνικού κανονιστικού συστήματος επί των συγχρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων καταρτίστηκε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006”, ως αυτοτελές Πρόγραμμα του Γ’ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) για τη στήριξη της αειφόρου αγροτικής ανάπτυξης, το οποίο εγκρίθηκε με την Ε(2001) 845/6.4.2001 απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το Πρόγραμμα αυτό, ακολουθώντας τους στόχους που περιγράφονται στους Κανονισμούς 1260/1999, 1257/1999 και στον αρχικώς εκδοθέντα εκτελεστικό αυτού Κανονισμό 1750/1999, είχε ως σκοπό την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και της αποτελεσματικότητας στη λειτουργία της αγοράς αγροδιατροφικών προϊόντων. Προβλέφθηκε δε, πλην άλλων, το Μέτρο 2.1. «Επενδύσεις στη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων», συγχρηματοδοτηθέν από το ΕΓΤΠΕ-Π, με το οποίο σκοπεύτο, ιδίως, η αύξηση της μεταποιητικής δυναμικότητας της εγχώριας «γεωργοβιομηχανίας» (βλ. σχετ. και Οδηγό Εφαρμογής του μέτρου αυτού). Κατ’ εφαρμογή δε της αρχής της επικουρικότητας εκδόθηκε για την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου Μέτρου 2.1, κατ’ επίκληση, μεταξύ άλλων, των διατάξεων του ν.δ/τος 131/1974 «περί παροχής οικονομικών ενισχύσεων εις την γεωργικήν, κτηνοτροφικήν, δασικήν και αλιευτικήν παραγωγήν» (Α’ 320) και των Κανονισμών 1257/1999, 1750/1999, 1260/1999, 438/2001 και 448/2001, η 393393/5188/450/29.8.2001 κοινή απόφαση (Κ.Υ.Α. 450/2001) των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Οικονομίας και Οικονομικών, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων «Καθορισμός διαδικασίας υπαγωγής επενδυτικών σχεδίων μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων σε προγράμματα ενίσχυσης για την περίοδο 2000 - 2006 καθώς και της διαδικασίας καταβολής των ενισχύσεων στους δικαιούχους» (Β’ 1176).

6. Με τις διατάξεις της εν λόγω κ.υ.α., όπως αυτή ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο, δηλαδή μετά την τροποποίηση και συμπλήρωσή της με τις 301150/7896/2002 (Β’ 1487/27.11.2002) και 262437/2340/2005 (Β’ 415/31.3.2005) και 325500/8280/05 (Β’ 1674) όμοιες κοινές υπουργικές αποφάσεις, προσδιορίζονται, μεταξύ άλλων, οι επενδύσεις που μπορούν να χρηματοδοτηθούν (άρθρο 2), οι εγγυήσεις για την εξασφάλιση της ίδιας συμμετοχής του φορέα (άρθρο 4), οι επιλέξιμες δαπάνες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η προμήθεια και εγκατάσταση νέου μηχανολογικού

εξοπλισμού (άρθρο 5 παρ. 1 περ. γ') και οι όροι χορήγησης της συνδρομής και οι υποχρεώσεις των ενισχυόμενων φορέων (άρθρο 7). Για την αποδοχή της επενδυτικής πρότασης εκτιμάται η δυνατότητα του φορέα διάθεσης των ίδιων κεφαλαίων που είναι απαραίτητα για την κάλυψη της ίδιας συμμετοχής της επένδυσης (άρθρο 11 παρ. 1). Ειδικότερα, στο άρθρο 16 ορίζεται ότι «Το Υπ. Γεωργίας (...) προβαίνει στην οριστική έγκριση των έργων αυτών (...) αναλαμβάνοντας δέσμευση για την καταβολή των ενισχύσεων. Στην απόφαση του Υπουργού Γεωργίας προσδιορίζονται επακριβώς: (...) Η ίδια συμμετοχή του φορέα και η προέλευσή της (...). Τα δανειακά κεφάλαια που τυχόν λάβει ο φορέας. (...). Η μη τήρηση των όρων χορήγησης της συνδρομής μπορεί να επισύρει την ανάκληση της εγκριτικής απόφασης (...) οποιαδήποτε αλλαγή επέλθει στο επενδυτικό σχέδιο μετά την απόφαση του Υπουργού Γεωργίας (...) αποτελεί αντικείμενο τροποποίησης της ανωτέρω απόφασης, η οποία θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με το άρθρο 22 της παρούσας». Περαιτέρω, στο άρθρο 22 ορίζεται ότι: «1. Για οποιαδήποτε παρέκκλιση από το αρχικό σχέδιο (τροποποίηση) θα υποβάλλεται αίτηση τροποποίησης στο Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, στην Διεύθυνση Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων πριν από την έναρξη πραγματοποίησης των εργασιών στις οποίες αναφέρεται (...)» και στο άρθρο 32 ότι «1. (...) 2. Επιχειρήσεις των οποίων τα επενδυτικά σχέδια έχουν υπαχθεί στις διατάξεις του παρόντος Μέρους μετά την υπαγωγή τους και μέχρι την παρέλευση πενταετίας από την έκδοση της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης, οφείλουν: α) Να τηρούν του όρους της υπαγωγής. β) Να αποκτούν την κυριότητα του μισθωμένου εξοπλισμού με τη λήξη της σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης. γ) Να μη διακόπτουν την παραγωγική δραστηριότητα της επένδυσης, εκτός αν συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας, με έγγραφη ενημέρωση εντός ορισμένης προθεσμίας από την επέλευση του λόγου ανωτέρας βίας προς τη Διεύθυνση Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων. Η ανωτέρω προθεσμία δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από τις ενενήντα (90) ημέρες μετά την πρόκληση των φαινομένων που προκάλεσαν την ανωτέρα βία. δ) Να μην παύουν τη λειτουργία της επιχείρησης, εκτός αν συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας που προκαλούνται από φυσικά φαινόμενα. ε) Να μη μεταβιβάζουν για οποιονδήποτε λόγο πάγια περιουσιακά στοιχεία που έχουν ενισχυθεί, εκτός εάν αυτά αντικατασταθούν εντός εξαμήνου από άλλα κυριότητας του φορέα και ανάλογης αξίας, που ανταποκρίνονται στην εξυπηρέτηση της παραγωγικής λειτουργίας της επιχείρησης, με υποχρέωση γνωστοποίησης της αντικατάστασης εντός τριών (3) μηνών στην Αρμόδια υπηρεσία (...) 7. Α. (...) Β. Εάν ενισχυθείσα επιχείρηση παραβεί τις υποχρεώσεις υπαγωγής μετά τη δημοσίευση της απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας της επένδυσης και εντός του οριζόμενου στην παράγραφο 2 χρονικού περιορισμού, επιστρέφεται το σύνολο ή μέρος της ενίσχυσης. Γ. (...). Ε. Στην απόφαση υπαγωγής στις ενισχύσεις του παρόντος καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις κάλυψης της ίδιας

συμμετοχής, καθώς και οι όροι που κρίνονται αναγκαίοι για την εξασφάλιση της υλοποίησης της επένδυσης και του δημοσίου συμφέροντος. Σε περίπτωση διαπίστωσης ότι έχουν υποβληθεί στην υπηρεσία ψευδή ή παραπλανητικά στοιχεία ή ότι έχουν αποσιωπηθεί τέτοια στοιχεία, η γνώση των οποίων θα οδηγούσε στον αποκλεισμό της υπαγωγής της επένδυσης στις διατάξεις του παρόντος ή θα οδηγούσε στο να υπαχθεί με όρους διαφορετικούς ή σε μη πιστοποίηση της ολοκλήρωσης, η απόφαση υπαγωγής: (...), β) εάν έχει ολοκληρωθεί η επένδυση, επιστρέφεται το σύνολο της χορηγηθείσας ενίσχυσης. Οι ανωτέρω συνέπειες επέρχονται εφόσον η διαπίστωση γίνει εντός δεκαετίας από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης παραγωγικής λειτουργίας και από όργανα που είναι κατά νόμο αρμόδια για τον έλεγχο των κατά περίπτωση στοιχείων. 8. Η επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων, που δίδονται με βάση την παρούσα απόφαση, γίνεται με τη διαδικασία που περιγράφεται στην υπ' αριθμ. 907/052/2.7.2003 κοινή υπουργική απόφαση (όταν το ελεγκτικό όργανο υπάγεται στις διατάξεις του Ν. 2860/00) και στην υπ' αριθμ. 320752/17040/15.12.2004 κοινή υπουργική απόφαση (όταν το ελεγκτικό όργανο είναι ο τελικός δικαιούχος)» και στο άρθρο 33 ότι: «1. Το Υπουργείο Γεωργίας (...) διεξάγει τακτικούς και έκτακτους δειγματοληπτικούς επιτόπιους ελέγχους (...) προκειμένου: Να εξακριβώσει ότι οι ενέργειες που χρηματοδοτούνται έχουν διεξαχθεί σωστά. Να προλαμβάνει και να διώκει παρατυπίες. Να μεριμνά για την ανάκτηση των απολεσθέντων κεφαλαίων λόγω κατάχρησης ή παράλειψης. 2. Κάθε ποσό το οποίο αποτελεί αντικείμενο ανάκτησης αχρεωστήτως καταβληθέντος επιστρέφεται, εκτός αν ο φορέας αποδειξει ότι δεν ευθύνεται για την κατάχρηση ή παράλειψη. (...))».

7. Τέλος, στην κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Εσωτερικών, Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων «Τροποποίηση και αντικατάσταση της αριθ. 132480/386/10.3.2011 (ΦΕΚ Κ.Υ.Α. 850/τ. Β'/16.5.2011) σχετικά με τον “Καθορισμό διαδικασίας υπαγωγής αιτήσεων ενίσχυσης μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων σε προγράμματα ενίσχυσης για την περίοδο 2007–2013 καθώς και της διαδικασίας καταβολής των ενισχύσεων στους δικαιούχους”, όπως τροποποιήθηκε με την αριθ. 1187/38812/28.3.2013 ΦΕΚ 731/τ. Β'/29.3.2013» (Β' 3078) ορίστηκε στο άρθρο 16 ότι οι διατάξεις της προαναφερόμενης κοινής υπουργικής απόφασης (450/2001) ως προς τις υποχρεώσεις, τις συνέπειες που επέρχονται ένεκα της μη τήρησης των αναληφθεισών εκ μέρους του λήπτη της ενίσχυσης υποχρεώσεων και τις κυρώσεις, διατηρούνται σε ισχύ και μετά την κατάργηση αυτής, λόγω λήξης του οικείου Προγράμματος της προγραμματικής περιόδου 2000-2006.

8. Σύμφωνα με τις ως άνω διατάξεις της κ.υ.α. 450/2001, που αναφέρθηκαν στις σκέψεις 5-7 της παρούσας, ο εθνικός νομοθέτης προέβλεψε, σε αρμονία με τους στόχους που τίθενται με τους Κανονισμούς 1257/1999 και 1260/1999, κατά τα εκτεθέντα στις σκέψεις 2-4, πέραν της ολοκλήρωσης της επένδυσης και

συγκεκριμένες μακροχρόνιες υποχρεώσεις του οικονομικού φορέα που ενισχύθηκε, η παράβαση οποιασδήποτε εκ των οποίων επισύρει την αναζήτηση της ενίσχυσης. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκαν οι υποχρεώσεις από την υπαγωγή των ενισχυθεισών επιχειρήσεων στις διατάξεις του Μέρους 2.1. καθώς και οι συνέπειες που επέρχονται από την μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Ειδικότερα, οι ενισχυθείσες επιχειρήσεις υποχρεούνται για το οριζόμενο από τον Κανονισμό 1260/1999 χρονικό διάστημα (άρθρο 30 παρ. 4), ήτοι για πέντε έτη από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης σχετικής με τη συμμετοχή των ταμείων (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1376/2021 σκ. 8 και 25, 1202/2024 σκ. 24 και 32), μεταξύ άλλων, να μην παύουν τη λειτουργία της επιχείρησης ή να μην διακόπτουν την παραγωγική δραστηριότητα, εκτός αν συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας, οι οποίοι στην πρώτη περίπτωση, προκαλούνται από φυσικά φαινόμενα, στη δε δεύτερη περίπτωση, γνωστοποιούνται εγγράφως στην αρμόδια Διεύθυνση από την επιχείρηση εντός ορισμένης προθεσμίας, που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των ενενήντα (90) ημερών από την επέλευση αυτών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1268/2019, πρβλ. και ΣτΕ 3381/2009, 1236/2007, 856/2004, 745/2005, 1041/1993). Για το ίδιο ως άνω χρονικό διάστημα απαιτείται να μη μεταβιβαστούν για οποιονδήποτε λόγο πάγια περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης που έχουν ενισχυθεί, εκτός εάν αυτά αντικατασταθούν εντός εξαμήνου από άλλα κυριότητας του φορέα και ανάλογης αξίας που ανταποκρίνονται στην εξυπηρέτηση της παραγωγικής λειτουργίας της επιχείρησης, με υποχρέωση γνωστοποίησης της αντικατάστασης εντός τριών (3) μηνών στην αρμόδια υπηρεσία. Τυχόν διαπίστωση από τα αρμόδια όργανα ότι έχουν αποσιωπηθεί από τον λήπτη της ενίσχυσης στοιχεία, η γνώση των οποίων θα οδηγούσε στον αποκλεισμό της υπαγωγής της επένδυσης από τις περί ενισχύσεων διατάξεις ή στη μη πιστοποίηση της ολοκλήρωσής της ή στην υπαγωγή αυτής σε καθεστώς ενίσχυσης υπό διαφορετικούς όρους, συνεπάγεται την επιστροφή της χορηγηθείσας ενίσχυσης, εφόσον έχει ολοκληρωθεί η επένδυση.

10. (i) Συνεπώς, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του άρθρου 32 παρ. 7 Α της προαναφερόμενης κ.ν.α. 450/2001, σε συνδυασμό με τα άρθρα 30, 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999, η μη εκπλήρωση από τον λήπτη της ενίσχυσης των όρων και προϋποθέσεων ένταξης στο πρόγραμμα εντός πέντε ετών από την έκδοση της απόφασης χρηματοδότησης, είτε διότι η επένδυση δεν τέθηκε σε παραγωγική δραστηριότητα ή έπαυσε τη λειτουργία της χωρίς να συντρέχουν προς τούτο λόγοι ανωτέρας βίας, είτε διότι μεταβιβάστηκαν πάγια περιουσιακά στοιχεία που έχουν ενισχυθεί ή αποσιωπήθηκαν στοιχεία που θα επηρέαζαν τη χρηματοδότηση, εφόσον η διαπίστωση των ανωτέρω γίνει εντός δεκαετίας από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας, επιφέρει ως συνέπεια την υποχρέωση του λήπτη της ενίσχυσης να επιστρέψει το σύνολο του ποσού αυτής, ως αχρεωστήτως καταβληθέντος.

(ii) Κατά την ειδικότερη γνώμη του Συμβούλου Γεωργίου Βοΐλη, το χρονικό σημείο έναρξης των υποχρεώσεων του λήπτη της ενίσχυσης ρυθμίζεται ειδικώς

από το άρθρο 32 της κ.υ.α. 450/2001 και όχι από την γενικού χαρακτήρα διάταξη του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, ήτοι με έναρξη της πενταετούς υποχρέωσης του λήπτη της ενίσχυσης από την έκδοση της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης (βλ. αναλυτικώς ΕλΣυν Ολ. 1202/2024 σκ. 25).

11. (i) Το δικάσαν Τμήμα κατά την αναιρετικά ανέλεγκτη κρίση του δέχθηκε τα ακόλουθα: Με την .../.../21.11.2006 απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εγκρίθηκε η ένταξη στο Μέτρο 2.1 «Επενδύσεις στη Μεταποίηση και Εμπορία των Γεωργικών Προϊόντων» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου (ΕΠΑΑ & ΑΥ) 2000-2006» του επενδυτικού σχεδίου του ήδη αναιρεσιόντος συνεταιρισμού με τίτλο «Εκσυγχρονισμός Ελαιουργείου» συνολικού επιλέξιμου προϋπολογισμού 264.000,00 ευρώ με ποσοστό χρηματοδότησης κατά 50% (132.000,00 ευρώ) από το ως άνω Ε.Π., κατά το λοιπό δε 50% (132.000,00 ευρώ) από ίδιους πόρους αυτού [ίδια κεφάλαια, ποσού 66.000,00 ευρώ και δάνειο, ποσού 66.000,00 ευρώ]. Το φυσικό αντικείμενο του επενδυτικού σχεδίου συνίστατο στην προμήθεια και εγκατάσταση μηχανολογικού εξοπλισμού στο ελαιοτριβείο που ήδη διατηρούσε ο ήδη αναιρεσιών στη θέση «...» του Δήμου ... στον Ν. Με την ίδια απόφαση προβλέφθηκε ότι το έργο έπρεπε να εκτελεστεί χωρίς παρεκκλίσεις από την εγκεκριμένη μελέτη, σε περίπτωση δε τροποποιήσεων απαιτούνταν η έγκριση της Διεύθυνσης Προγραμματισμού Γεωργικών Διαρθρώσεων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (εφεξής «Διεύθυνση Προγραμματισμού») κατά τη διαδικασία του άρθρου 22 της κ.υ.α. 450/2001. Ακολούθως, με την .../.../26.7.2007 απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εγκρίθηκε η καταβολή της πρώτης και τελικής δόσης της εγκεκριμένης δημόσιας δαπάνης ποσού 132.000,00 ευρώ και πιστοποιήθηκε η ολοκλήρωση του επενδυτικού σχεδίου.

(ii) Κατόπιν διενέργειας ελέγχου από την αρμόδια Επιτροπή Παρακολούθησης Πράξεων διαπιστώθηκε ότι α) ο ήδη αναιρεσιών είχε εκμισθώσει από 29.9.2010 το κτίριο του ελαιοτριβείου στην εταιρεία «...», β) κατά το ίδιο έτος ο εν λόγω φορέας είχε παύσει τη λειτουργία της επιχείρησης και γ) την παραγωγική δραστηριότητα της επένδυσης, χωρίς να συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας και δ) ο ενισχυθείς μηχανολογικός εξοπλισμός είχε κατασχεθεί από την προμηθεύτρια εταιρεία ..., όπως προέκυπτε από την .../2010 έκθεση βίαιης αφαίρεσης κινητών πραγμάτων του δικαστικού επιμελητή του Πρωτοδικείου Καλαμάτας, ..., λόγω μη αποπληρωμής των δόσεων της από 29.3.2007 δανειακής σύμβασης, που ο ήδη αναιρεσιών είχε συνάψει με την εταιρεία αυτή. Σύμφωνα με την ίδια σύμβαση, όπως περιγραφόταν στην .../2009 απόφαση ασφαλιστικών μέτρων του Ειρηνοδικείου Αθηνών, η προμηθεύτρια εταιρεία χορήγησε δάνειο ποσού 308.320,00 ευρώ στον ήδη αναιρεσιόντα συνεταιρισμό, ο οποίος, σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής, έστω και μιας δόσης προς εξασφάλιση της απαιτήσεώς της, θα μεταβίβαζε στην εταιρεία αυτή κατά πλήρη κυριότητα και

νομή τα κρίσιμα μηχανήματα. Ακολούθησε η από 9.5.2013 έκθεση ελέγχου, που κοινοποιήθηκε στον ήδη αναιρεσεύοντα συνεταιρισμό στις 21.6.2013 (όπως αυτή διορθώθηκε με την από 3.7.2013 συμπληρωματική έκθεση ελέγχου, που κοινοποιήθηκε με το .../23.7.2013 έγγραφο), με την οποία, επαναλήφθηκαν οι διαπιστώσεις του προηγούμενου ελέγχου και κλήθηκε ο ήδη αναιρεσειών να διατυπώσει τυχόν αντιρρήσεις του εντός τριάντα (30) ημερών, άλλως να επιστρέψει το ποσό των 132.000,00 ευρώ, που έλαβε αχρεωστήτως.

(iii) Κατά της ανωτέρω από 9.5.2013 έκθεσης ελέγχου, ο ήδη αναιρεσειών υπέβαλε τις .../.../7.8.2013 αντιρρήσεις του, προβάλλοντας ότι: α) δεν έφερε ευθύνη για την αποσιώπηση της κατάσχεσης του μηχανολογικού εξοπλισμού από την εταιρεία ..., καθόσον η εταιρεία αυτή είχε αναλάβει εξολοκλήρου και για λογαριασμό του συνεταιρισμού τόσο την προετοιμασία του φακέλου για την ένταξη της πράξης στο πρόγραμμα όσο και την υλοποίηση του έργου του εκσυγχρονισμού του ελαιοτριβείου. Ο δε Πρόεδρος αυτού στερούνταν των απαραίτητων γραμματικών γνώσεων, προκειμένου να αντιληφθεί τις υποχρεώσεις που απέρρεαν από το επενδυτικό σχέδιο και ως εκ τούτου αγνοούσε την υποχρέωση ενημέρωσης των αρμοδίων οργάνων σχετικά με το δανεισμό από την εταιρεία και την μετέπειτα κατάσχεση του εξοπλισμού από αυτήν, β) η οριστική διακοπή της παραγωγικής δραστηριότητας και η παύση της λειτουργίας του ελαιοτριβείου, οφείλονταν σε λόγους ανωτέρας βίας (πυρκαγιές έτους 2007, παγετός έτους 2008 και χαλαζόπτωση έτους 2009) οι οποίοι οδήγησαν στη δραστική χειροτέρευση της ήδη δεινής οικονομικής κατάστασης του συνεταιρισμού, γ) αφού διεκόπη η λειτουργία του συνεταιρισμού, κρίθηκε σκόπιμη η εκμίσθωση του κτιρίου, χωρίς τούτο να συνιστά μεταβίβαση παγίων περιουσιακών στοιχείων, κατά την έννοια του άρθρου 32 παρ. 2 περ. ε' της κ.υ.α. 450/2001, αλλά παραχώρηση της χρήσης με αντάλλαγμα και δ) δεν υφίστατο δικαίωμα του Δημοσίου για την αναζήτηση της επιδότησης λόγω παρόδου πενταετίας από την ημερομηνία έκδοσης απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας, σύμφωνα με την κ.υ.α. 292313/2622/2009 (Β' 1391), που κατήργησε την κ.υ.α. 450/2001. Με το .../.../2.10.2013 έγγραφο του Προϊσταμένου Διεύθυνσης Προγραμματισμού απορρίφθηκαν οι ανωτέρω αντιρρήσεις με την αιτιολογία ότι: Α) Οι επιχειρηματικές επιλογές του φορέα της ενίσχυσης, καθώς και οι εν γένει σχέσεις του με τρίτους επιχειρηματικούς φορείς, δεν μπορούν να προβληθούν ως λόγοι άρσης των υποχρεώσεων, που ανέλαβε ο ίδιος με την ένταξή του στο επιχειρησιακό πρόγραμμα. Συνεπώς, η σύναψη δανείου που οδήγησε στην κατάσχεση των αγορασθέντων κατόπιν σχετικής ενίσχυσης μηχανημάτων και η παράλειψη ενημέρωσης της Διεύθυνσης Προγραμματισμού του Υπουργείου βαρύνουν αποκλειστικά τον φορέα της ενίσχυσης, ο οποίος, μέσω των εξουσιοδοτημένων εκπροσώπων του, αποδέχθηκε ανεπιφύλακτα τους όρους υπαγωγής στο επενδυτικό σχέδιο. Β) Ναι μεν οι φυσικές καταστροφές που επικαλούνταν ο φορέας της ενίσχυσης έπληξαν τα

ελαιοπερίβολα των τοπικών παραγωγών, όμως το γεγονός αυτό έπληξε μόνο εμμέσως τη λειτουργία του ελαιοτριβείου του συνεταιρισμού, αφού αφενός δεν επλήγησαν πάγια στοιχεία του ελαιοτριβείου, αφετέρου τα έσοδα της εκμετάλλευσης από τον παραγόμενο ελαιοκαρπό είχαν σταθερότητα μέχρι και το έτος 2007, μειώθηκαν μεν στο ήμισυ το έτος 2008, πλην όμως αυξήθηκαν κατά 143,73% το έτος 2009 [Έτος 2005: Έσοδα = 60.559,31 ευρώ, Έξοδα = 69.096,17 ευρώ, Έτος 2006: Έσοδα = 100.849,93 ευρώ, Έξοδα = 96.509,01 ευρώ, Έτος 2007: Έσοδα = 64.862,79 ευρώ, Έξοδα = 90.252,54 ευρώ, Έτος 2008: Έσοδα = 35.462,65 ευρώ, Έξοδα = 97.727,50 ευρώ και Έτος 2009: Έσοδα = 86.433,89 ευρώ, Έξοδα = 138.379,59 ευρώ]. Συνεπώς, εφόσον η παραγωγική δραστηριότητα του ελαιοτριβείου υπήρξε έντονη την εξεταζόμενη περίοδο (πλην του έτους 2008) και δεν διεκόπη λόγω της καταστροφής των ελαιοπεριβόλων, δεν αποδεικνύονται λόγος διακοπής της παραγωγικής λειτουργίας του φορέα της ενίσχυσης, οφειλόμενος σε ανωτέρα βία, εξαιτίας φυσικών φαινομένων. Αντιθέτως, τα έξοδα του συνεταιρισμού, που προέρχονται κυρίως από αύξηση των αμοιβών προσωπικού, παροχών τρίτων και αποσβέσεων είναι αυτά που παρουσιάζουν μια σταδιακή αύξηση με κορύφωση το έτος 2009. Γ) Σχετικά με την εκμίσθωση του κτιρίου, ο φορέας της ενίσχυσης ορίστηκε ως αποκλειστικός δικαιούχος του επενδυτικού σχεδίου και όφειλε για κάθε αλλαγή να ενημερώσει την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου. Δ) Τέλος, εφαρμοστέα εν προκειμένω είναι η κ.υ.α. 450/2001, που αφορά τις ενισχύσεις του Γ΄ ΚΠΣ και προβλέπει ανάκτηση της ενίσχυσης εντός δεκαετίας από την έκδοση απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης της παραγωγικής δραστηριότητας και όχι η επικαλούμενη από τον συνεταιρισμό κ.υ.α. 292313/2622/2009, που καθορίζει τους κανόνες που διέπουν την υπαγωγή αιτήσεων ενισχύσεων στο Μέτρο 123 Α της Δ΄ προγραμματικής περιόδου (2007-2013).

(iv) Μετά την απόρριψη των αντιρρήσεων, εκδόθηκε απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης – ανάκτησης, με την οποία ο ήδη αναιρεσείων συνεταιρισμός καταλογίσθηκε με το συνολικό ποσό της καταβληθείσας ενίσχυσης εκ 132.000,00 ευρώ με την αιτιολογία ότι δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που ανέλαβε με την ένταξή του στο πρόγραμμα μετά τη δημοσίευση της απόφασης ολοκλήρωσης και έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας της επένδυσης και εντός χρονικού διαστήματος πέντε ετών από αυτή. Συγκεκριμένα: (1) είχε διακοπεί η παραγωγική δραστηριότητα της επένδυσης, (2) είχε παύσει η λειτουργία της επιχείρησης, (3) είχαν εκμισθωθεί οι κτιριακές εγκαταστάσεις της επιχείρησης σε τρίτους και (4) ο μηχανολογικός εξοπλισμός είχε κατασχεθεί και αποσιωπήθηκαν από την Υπηρεσία στοιχεία για την εξόφληση του τιμήματος της αγοράς των μηχανημάτων και τη μεταβίβαση της κυριότητας αυτών, η γνώση των οποίων θα οδηγούσε σε μη πιστοποίηση της ολοκλήρωσης της επένδυσης.

11. Ενώπιον του Τμήματος ο αναιρεσείων αγροτικός συνεταιρισμός είχε προβάλλει ως λόγο έφεσης κατά της ανωτέρω απόφασης δημοσιονομικής

διόρθωσης ότι η διακοπή της παραγωγικής δραστηριότητας του ελαιοτριβείου και συνακόλουθα η οριστική παύση της λειτουργίας της επιχείρησης οφείλονταν σε αιφνίδια και απρόβλεπτα γεγονότα και συγκεκριμένα στις πυρκαγιές του θέρους του έτους 2007, στον παγετό τον Φεβρουάριο του έτους 2008 και στην χαλαζόπτωση στις 13 Σεπτεμβρίου του έτους 2009.

12. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ο λόγος αυτός απορρίφθηκε προεχόντως ως αλυσιτελής διότι, κατά την κρίση της, η εκδοθείσα απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης είχε και άλλες επάλληλες αιτιολογικές βάσεις, οι οποίες συνιστούσαν παραβάσεις, που στήριζαν αυτοτελώς έκαστη τον επίμαχο καταλογισμό, όπως, μεταξύ άλλων, η μεταβίβαση της κυριότητας του επιδοτηθέντος εξοπλισμού και η αποσιώπηση του γεγονότος αυτού, για τις οποίες δεν προβλήθηκε σχετικός λόγος έφεσης. Πέραν τούτων κρίθηκε ότι ανεξαρτήτως των ανωτέρω, οι επικαλούμενοι λόγοι ανωτέρας βίας δεν γνωστοποιήθηκαν αμελλητί στην αρμόδια Υπηρεσία, όπως απαιτείτο κατά την προπαρατεθείσα διάταξη του άρθρου 32 παρ. 2 της κ.υ.α. 450/2001, στην περίπτωση της διακοπής της παραγωγικής δραστηριότητας. Σε κάθε περίπτωση, δεν προέκυπτε εάν τα φυσικά φαινόμενα, που προβλήθηκαν ως λόγοι ανωτέρας βίας, πράγματι συντέλεσαν στην οριστική παύση της λειτουργίας της επιχείρησης, ενόψει ιδίως των διαλαμβανομένων στο .../.../2.10.2013 έγγραφο της Διεύθυνσης Προγραμματισμού επί των αντιρρήσεων του ήδη αναιρεσειόντος και της διαπίστωσης ότι η παύση της λειτουργίας της επιχείρησης δεν οφείλονταν σε απώλεια εσόδων λόγω φυσικών φαινομένων, αλλά ανάγονταν στην σφαίρα της επιχειρηματικής δραστηριότητας και των συναλλακτικών κινδύνων που ανέλαβε ο συνεταιρισμός αυτός, αφού τα έσοδά του υπερσκελίζονταν κάθε έτος από τα αυξανόμενα έξοδα, τα οποία αφορούσαν κυρίως σε αύξηση των αμοιβών του προσωπικού και των παροχών σε τρίτους. Έκρινε περαιτέρω, ότι παρά τα ανωτέρω φυσικά φαινόμενα, η παραγωγική δραστηριότητα του αναιρεσειόντος αγροτικού συνεταιρισμού ήταν έντονη κατά τη χρονική περίοδο 2005 - 2010 (πλην του έτους 2008 λόγω των πυρκαγιών), όπως προέκυπτε από τις ποσότητες ελαιολάδου που παρήχθησαν κατά τις ελαιοκομικές περιόδους 2005-2010. Για να στηρίξει την κρίση του αυτή ανέφερε το .../16.1.2015 έγγραφο του Προϊσταμένου Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας της Περιφέρειας Πελοποννήσου, σύμφωνα με το οποίο παρήχθησαν κατά την ελαιοκομική περίοδο: α) 2005 – 2006 = 122.866 κιλά, β) 2006 - 2007=112.393 κιλά, γ) 2007 – 2008 = 102.188 κιλά, δ) 2008 – 2009 = 72.189 κιλά και ε) 2009 – 2010 = 158.966 κιλά.

13. Το Ελεγκτικό Συνέδριο, δικάζον αναιρετικώς και με γνώμονα την απονομή πλήρους και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, εντός των ορίων της αναιρετικής δίκης, δεν δεσμεύεται από τη σειρά των αναιρετικών λόγων, όπως αυτοί παρατίθενται στο αναιρετήριο, αλλά δύναται να προβεί στην εξέτασή τους με τη σειρά που, κατά την κρίση του, προσήκει, ώστε να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της λογικής αλληλουχίας, πρωτίστως, όμως, οι αρχές της δίκαιης δίκης.

Εξ άλλου, με βάση τον ίδιο γνώμονα, δικαιούται να ερμηνεύει τα δικόγραφα των διαδίκων, εφ' όσον δεν παραποιεί το περιεχόμενό τους, προκειμένου να αναδειχθεί το προδήλως εμπεριεχόμενο σε αυτά νόημα, έστω και αν αυτό δεν αποτυπώθηκε γλωσσικά με τη δέουσα ευκρίνεια.

14. Με το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναίρεσης, που εξετάζεται ως πρώτος, προβάλλεται ότι κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας το δικάσαν Τμήμα δεν εξέτασε τον προβληθέντα με την έφεσή του λόγο περί συνδρομής στην περίπτωση του ήδη αναιρεσειόντος αγροτικού συνεταιρισμού, λόγων ανωτέρας βίας.

15. Ο λόγος αυτός, ερείδεται επί αναληθούς προϋπόθεσης, διότι εν αντιθέσει με όσα υποστηρίζει ο ήδη αναιρεσειών ο σχετικός λόγος έφεσης, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στις προηγούμενες σκέψεις 11 και 12 της παρούσας, εξετάστηκε και απαντήθηκε από το δικάσαν Τμήμα. Κατά τα λοιπά ορθώς έγινε δεκτός ότι ο λόγος περί συνδρομής ανωτέρας βίας αναφορικά με τη διακοπή της παραγωγικής δραστηριότητας του ήδη αναιρεσειόντος παρίστατο αλυσιτελής (ΕλΣυν Ολ. 1323/2023 σκ. 21), καθόσον η σχετική απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης βασίστηκε και σε άλλη επάλληλη αιτιολογική βάση, η οποία συνιστούσε παράβαση που στήριζε αυτοτελώς τον επίμαχο καταλογισμό και προβλεπόμενη στις διατάξεις του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999 και του άρθρου 32 παρ. 2 περ. ε της ως άνω κ.υ.α.. Ειδικότερα, αν και ο ήδη αναιρεσειών καταλογίστηκε και διότι μεταβίβασε την κυριότητα του επιδοτηθέντος εξοπλισμού το έτος 2010 με σύνταξη της .../2010 έκθεσης βίαιης αφαίρεσης κινητών πραγμάτων, αποσιωπώντας στοιχεία από τις αρμόδιες αρχές, η οποία (μεταβίβαση) εφόσον διενεργήθηκε πριν από την παρέλευση πενταετίας από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης για χρηματοδότηση (21.11.2006) κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999 συνιστούσε αθέτηση των υποχρεώσεων που ανέλαβε από την υπαγωγή του στο πρόγραμμα και συνεπώς παράβαση προβλεπόμενη από τις ως άνω διατάξεις, δεν προέβαλε κάποιο λόγο έφεσης δυνάμενο να ανατρέψει την ως άνω βάση καταλογισμού. Σε κάθε περίπτωση, ορθώς έκρινε το Τμήμα ότι στην περίπτωση του αναιρεσειόντος δεν συνέτρεχαν λόγοι ανωτέρας βίας, καθόσον αυτοί δεν γνωστοποιήθηκαν αμελλητί στην αρμόδια υπηρεσία κατά παράβαση της διάταξης άρθρου 32 παρ. 2 περ. γ' της κ.υ.α. 450/2001. Ειδικότερα, όπως εκτέθηκε στη σκέψη 8 της παρούσας, η διάταξη αυτή προβλέπει μεν τη συνδρομή λόγων ανωτέρας βίας προς δικαιολόγηση της διακοπής ή παύσης της παραγωγικής λειτουργίας της επιχείρησης, υπό την προϋπόθεση τήρησης συγκεκριμένης διαδικασίας περιλαμβάνουσα την έγγραφη ενημέρωση της αρμόδιας υπηρεσίας εντός προθεσμίας όχι μεγαλύτερης των 90 ημερών από την επέλευση του σχετικού λόγου, η οποία (προϋπόθεση) ωστόσο δεν προέκυπτε από τα προεκτιθέμενα πραγματικά περιστατικά της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι τηρήθηκε. Κατόπιν αυτών, το Τμήμα ορθώς

και με νόμιμη αιτιολογία απέρριψε τον προβληθέντα λόγο έφεσης και συνεπώς απορριπτέος είναι και ο συναφής λόγος αναίρεσης.

16. Με το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναίρεσης ο αναιρεσείων προβάλλει ότι το δικάσαν Τμήμα, κατ' εσφαλμένη εκτίμηση εγγράφων που είχαν προσκομισθεί ενώπιόν του έκρινε ότι η διακοπή της παραγωγικής δραστηριότητας του συνεταιρισμού δεν οφείλονταν σε λόγους ανωτέρας βίας. Ο λόγος αυτός πλήττει την κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας σχετικά με την εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού και των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης και ως εκ τούτου πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος (ΕλΣυν Ολ. 565/2024, 1301/2020, 2001/2020, 18/2020, 1286/2019 κ.ά.). Υπό την εκδοχή ότι προβάλλεται εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή του νόμου, με βάση όσα έγιναν δεκτά στην σκέψη 12 της παρούσας το δικάσαν Τμήμα δεχθέν ότι η διακοπή και παύση της παραγωγικής λειτουργίας του αγροτικού συνεταιρισμού δεν οφείλεται σε λόγους ανωτέρας βίας, αλλά σε απώλεια εσόδων λόγω του υπερσκελισμού αυτών από τα κατ' έτος αυξανόμενα έξοδα, ήτοι σε περιστατικά αναγόμενα στην σφαίρα της επιχειρηματικής δραστηριότητας και των συναλλακτικών κινδύνων που ανέλαβε ο ήδη αναιρεσείων, ορθώς τις σχετικές διατάξεις του άρθρου 32 της κ.υ.α. 450/2001 ερμήνευσε και εφάρμοσε (ΕλΣυν Ολ. 735/2020 σκ. 18).

17. Περαιτέρω, ο ήδη αναιρεσείων αγροτικός συνεταιρισμός είχε προβάλει ως λόγο έφεσης ότι δεν είχε υποχρέωση επιστροφής της καταβληθείσας σε αυτόν ενίσχυσης διότι είχε παρέλθει το χρονικό διάστημα εντός του οποίου οι αρμόδιες αρχές όφειλαν να διαπιστώσουν τη μη εκπλήρωση των αναληφθεισών εκ μέρους του υποχρεώσεων. Ειδικότερα προέβαλε ότι το εν λόγω χρονικό διάστημα το οποίο σύμφωνα με την ισχύουσα στην περίπτωση του κ.υ.α.292313/2622/2009 (Β' 1391), όπως τροποποιήθηκε με την κ.υ.α. 132480/386/2011 (Β' 850), οριζόταν σε πέντε έτη από την ολοκλήρωση της επένδυσης είχε εκπνεύσει, η δε κ.υ.α. 450/2001, σύμφωνα με την οποία το επίμαχο χρονικό διάστημα ανερχόταν σε δέκα έτη είχε καταργηθεί και ήταν μη εφαρμοστέα.

18. Το Τμήμα με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του έκρινε ότι εφαρμοστέα στην περίπτωση του ήδη αναιρεσείοντος δεν ετύγχανε η επικαλούμενη κ.υ.α. αλλά η κ.υ.α. 450/2001, η οποία, σύμφωνα με το άρθρο 16 της κ.υ.α. 4435/144452/2013 (Β' 3078) διατηρήθηκε σε ισχύ ως προς τις υποχρεώσεις και τις συνέπειες που επέρχονται ένεκα της μη τήρησης των αναληφθεισών εκ μέρους του λήπτη της ενίσχυσης υποχρεώσεων και μετά την παρέλευση της προγραμματικής περιόδου 2000-2006 (σκέψη 4B της αναιρεσιβαλλόμενης). Ακολούθως, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 32 παρ. 5 περ. ε της ισχύουσας υπουργικής απόφασης η μη τήρηση των υποχρεώσεων του δικαιούχου της ενίσχυσης μπορούσε να διαπιστωθεί εντός δεκαετίας από την ολοκλήρωση της επένδυσης, χρονικό διάστημα που στην περίπτωση του αναιρεσείοντος δεν είχε παρέλθει, αφού η ολοκλήρωση της επένδυσης πιστοποιήθηκε στις 26.7.2007, η δε πράξη δημοσιονομικής διόρθωσης ανάκτησης εκδόθηκε στις 17.7.2014.

19. Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης, ο οποίος εξετάζεται ως δεύτερος, ο αναιρεσείων αγροτικός συνεταιρισμός επαναλαμβάνει τον ως άνω λόγο έφεσης προβάλλοντας ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή του εθνικού δικαίου έκρινε ότι η 450/2001 κ.υ.α. ήταν εν ισχύ και εφαρμοστέα στην περίπτωση του, δεδομένου ότι αυτή είχε καταργηθεί από την μεταγενέστερη 292313/2622/2009 (Β' 1391) κ.υ.α.. Κατά τον αναιρεσείοντα η κ.υ.α. 450/2001 εξακολουθούσε να ισχύει μόνο για τις αιτήσεις ενίσχυσης στον τομέα του κρέατος. Συνεπώς, εφόσον η διαπίστωση της αθέτησης των υποχρεώσεων του αναιρεσείοντος έγινε μετά την παρέλευση δεκαετίας από την ολοκλήρωση της επένδυσής του, ο ίδιος δεν υποχρεούτο στην επιστροφή της καταλογισθείσας ενίσχυσης.

20. (i) Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στις προηγούμενες σκέψεις 5-8 και 10 (i) της παρούσας στο πλαίσιο εφαρμογής του Μέτρου 2.1. «Επενδύσεις στη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 – 2006» οι υποχρεώσεις υπαγωγής των ενισχυθεισών επιχειρήσεων και οι συνέπειες που επέρχονται από την μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών, ρυθμίζονται από την κ.υ.α. 450/2001 και ειδικότερα ως προς τις συνέπειες από το άρθρο 32 παρ. Β και Ε περ. β της εν λόγω κ.υ.α., η οποία κατά την ρητή αναφορά του άρθρου 16 της κ.υ.α. 4435/144452/2013 (Β' 3078) διατηρήθηκε σε ισχύ ως προς τις υποχρεώσεις οι οποίες απορρέουν από την υπαγωγή του λήπτη της ενίσχυσης στις διατάξεις του Μέτρου 2.1. αλλά και τις συνέπειες εκ της μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του ιδίου, χωρίς να υφίσταται πεδίο εφαρμογής της επικαλούμενης από τον αναιρεσείοντα κ.υ.α. έτους 2009. Συνεπώς, εφόσον ο αναιρεσείων δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις του, εντός πέντε ετών από την έκδοση της απόφασης χρηματοδότησης (21.11.2006), λόγω διακοπής και παύσης της παραγωγικής λειτουργίας του και μεταβίβασης της κυριότητας του επιδοτηθέντος εξοπλισμού με αποσιώπηση των σχετικών στοιχείων από τις αρμόδιες αρχές και η διαπίστωση της μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων αυτών έλαβε χώρα στις 17.7.2014 με την έκδοση απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης, ήτοι πριν από την παρέλευση δεκαετίας από την ολοκλήρωση της επένδυσης (26.7.2007), επέρχεται ως συνέπεια η υποχρέωσή του να επιστρέψει το σύνολο της χορηγηθείσας ενίσχυσης κατά τα εκτεθέντα στη σκέψη 9 της παρούσας. Ακολούθως, το Τμήμα ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε την υπουργική απόφαση 450/2001, έστω και με εν μέρει διαφορετική αιτιολογία, απορριπτομένου ως αβασίμου του οικείου λόγου αναίρεσης.

(ii) Κατά την ειδικότερη γνώμη του Συμβούλου Γεωργίου Βοϊλη εν προκειμένω το χρονικό σημείο έναρξης της πενταετούς υποχρέωσης του αναιρεσείοντος αγροτικού συνεταιρισμού εκκινεί από την ολοκλήρωση της επένδυσης που έλαβε χώρα στις 26.7.2007 (βλ. σκέψη 10 (ii) της παρούσας).

21. (i) Κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο «κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο έως τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του», απόφαση διοικητικού δικαστηρίου που έπεται «τελικής», αμετάκλητης, δηλαδή, αθωωτικής απόφασης ποινικού δικαστηρίου για το ίδιο πρόσωπο δεν πρέπει να την παραβλέπει, θέτοντας εν αμφιβόλω την αθώωση, έστω κι αν αυτή εχώρησε λόγω αμφιβολιών (βλ. ΕΔΔΑ, αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 2007, στη υπόθεση Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος, της 13ης Ιουλίου 2010, στην υπόθεση Tendam κατά Ισπανίας κ.ά.). Προκειμένου δε να ενεργοποιηθεί το τεκμήριο αθωότητας υπό την ανωτέρω έννοια, και λαμβανομένου υπόψη ότι μία από τις βασικές προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ είναι η ταυτότητα του προσώπου που διώκεται ή τιμωρείται δύο φορές (ΕΔΔΑ απόφαση 6.12.2007, Γιαννετάκη ΑΕ. & Σ. Μεταφορική ΕΠΕ, σκ. 21-22, 34 και 36 ΕΔΔΑ (decision) της 25ης Οκτωβρίου 2018, αριθμ. 3714/16, ΣτΕ 2002/2017, σκ. 8, 3338/2013, σκ. 12, πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 25.10.2018, Αιγαίον Όιλ κατά Ελλάδα, σκ. 48-49, και της 6.12.2007, Γιαννετάκη ΕΠΕ και Γιαννετάκης 36), ο ενδιαφερόμενος πρέπει να καταδείξει ότι η ποινική διαδικασία συνδέεται κατ' ουσία προς τη διοικητική διαδικασία και την αντίστοιχη διοικητική δίκη (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 18.10.2016, Alkasi v. Turkey, σκ. 25-28, και της 12.7.2013, Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου, σκ. 94, 103 και 104, ΣτΕ Ολ. 4662/2012, ΣτΕ 175/2018). Εν όψει των ανωτέρω, δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας, σε περίπτωση που ο καταλογιζόμενος δεν ήταν διάδικο μέρος στην οικεία ποινική διαδικασία, αφού, στην περίπτωση αυτή, δεν τίθεται εν αμφιβόλω η ορθότητα της απαλλακτικής κρίσης, στην οποία κατέληξε ο ποινικός δικαστής, βάσει της ενώπιόν του αποδεικτικής διαδικασίας (βλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 11.4.2019, Bonnemaïson κατά Γαλλίας, σκ. 27-33, και της 3.10.2019, Fleischner κατά Γερμανίας, σκ. 58 επ., ΕλΣυν Ολ. 177/2022, πρβλ. ΣτΕ 951, 175/2018). Περαιτέρω, για τον έλεγχο της παραβίασής του, απαιτείται οι επακολουθούσες της ποινικής δίκης δικαστικές διαδικασίες, στις οποίες συγκαταλέγεται και η ενώπιον του Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου δίκη επί απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης – ανάκτησης, να παρουσιάζουν συνάφεια με την ποινική δίκη που προηγήθηκε, υπό την έννοια της ταυτόσημης αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης των αδικημάτων για τα οποία, όποιος την επικαλείται, διώκεται. Αν δε, ύστερα από τον ουσιαστικό έλεγχο των πραγματικών στοιχείων της διαφοράς, διαπιστωθεί τέτοια συνάφεια, το Ελεγκτικό Συνέδριο οφείλει να απόσχει από τη διατύπωση κρίσης ή ακόμη και απλού συλλογισμού, από το αντικειμενικό νόημα των οποίων θα μπορούσε να τεθεί εν αμφιβόλω το αμετάκλητο αθωωτικό αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας (βλ. ΕΔΔΑ, αποφάσεις της 30ης Απριλίου 2015, στην Υπόθεση Καπετάνιος κ.λπ. κατά Ελλάδα, της 27ης Σεπτεμβρίου 2011, στην υπόθεση Hrdalo κατά Κροατίας κ.ά.). Η δέσμευση του Τμήματος, επομένως, από την αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση τελεί υπό την προϋπόθεση ότι τα

πραγματικά περιστατικά, για τα οποία διώχθηκε ποινικά ο καθ' ου η αίτηση καταλογισμού, αλλά αθώθηκε, έστω λόγω αμφιβολιών, ταυτίζονται με εκείνα με βάση τα οποία έχει εκδοθεί η οικεία απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης. Αυτό συμβαίνει όταν η επακολουθούσα δημοσιονομική δίκη προϋποθέτει την εξέταση του αποτελέσματος της προηγούμενης ποινικής διαδικασίας ή αν το Τμήμα προβεί στην επανεξέταση των αποδεικτικών στοιχείων που έλαβε υπόψη του το ποινικό δικαστήριο (βλ. ΕΔΔΑ, αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 2007, στη υπόθεση Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας, της 12ης Ιουλίου 2013, στη υπόθεση Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου, της 18ης Οκτωβρίου 2016, στη υπόθεση Alkaşi κατά Τουρκίας κ.ά.), μόνον τότε δε η κρίση του δημοσιονομικού δικαστή μπορεί να ελεγχθεί για παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Άρα, το τεκμήριο αθωότητας δεν παραβιάζεται όταν η, μεταγενέστερη της αθωωτικής απόφασης, διαφορετική δικαστική κρίση στηρίζεται σε διαφορετική νομική βάση και αφορά σε άλλης μορφής ή άλλου χαρακτήρα ευθύνη του αθωωθέντος, με συνέπεια να παρουσιάζει αυτοτέλεια σε σχέση με την ποινική διαδικασία. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, αρκεί η συνεκτίμηση από το εκ των υστέρων επιλαμβανόμενο Τμήμα του Ελεγκτικού Συνεδρίου της αθωωτικής απόφασης κατά τρόπον ειδικό, ούτως ώστε, αν το Τμήμα αποκλίνει από τις ουσιαστικές κρίσεις του ποινικού δικαστή, να μην καταλείπονται εύλογες αμφιβολίες ως προς τον σεβασμό του απορρέοντος από την τελική έκβαση της ποινικής διαδικασίας τεκμηρίου αθωότητας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 661/2023, 788/2022, όπου περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία).

(ii) Η εφαρμογή, κατά τα ανωτέρω, του τεκμηρίου αθωότητας στη δημοσιονομική δίκη προϋποθέτει, πάντως, την προσήκουσα επίκλησή του από τον διάδικο ενώπιον του Τμήματος, στη δικαιοδοσία του οποίου ανήκει η εξέταση της υπόθεσης επί της ουσίας (ΕλΣυν Ολ. 661/2023, 348/2021).

22. Στο άρθρο 4 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ορίζεται ότι «Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου Κράτους, για μια παράβαση για την οποία ήδη αθώθηκε ή καταδικάστηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με τον νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους αυτού». Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται η αρχή *ne bis in idem*, με την οποία απαγορεύεται η, σε βάρος του ίδιου προσώπου και για την ίδια παράβαση, επανάληψη ολοκληρωθείσας, με αμετάκλητη απόφαση, ποινικής διαδικασίας, κατοχυρουμένου εν προκειμένω του δικαιώματος όχι μόνον να μην τιμωρείται κάποιος δύο φορές, αλλά και να μην διώκεται ή να μην δικάζεται δύο φορές για την ίδια παράβαση. Ως εκ τούτου, σε περίπτωση ολοκλήρωσης της πρώτης διαδικασίας, με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, αν το επιλαμβανόμενο της δεύτερης διαδικασίας δικαστήριο δεν την περατώσει ή δεν την καταργήσει, αλλά προχωρήσει στην κατ' ουσία εξέταση της υπόθεσης, παραβιάζει, εκ μόνου του λόγου αυτού και ανεξαρτήτως της έκβασης της δεύτερης διαδικασίας, την ως άνω αρχή (βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2009, στη υπόθεση Zolotukhin κατά Ρωσίας). Προϋπόθεση εφαρμογής, ωστόσο, των ανωτέρω

ρυθμίσεων είναι το μεν η ταυτότητα των παραβάσεων, βάσει των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών που τις συγκροτούν (*idem factum*) και όχι του τυχόν νομικού τους χαρακτηρισμού (*idem crimen*), το δε η ποινική φύση των παραβάσεων για τις οποίες οι δύο διαδικασίες κινήθηκαν, λαμβανομένων υπόψη, όχι απαραίτητως σωρευτικώς, των γνωστών ως «κριτηρίων Engel», ήτοι α) του χαρακτηρισμού της παράβασης στο εθνικό δίκαιο ως ποινικής ή μη, β) του κύκλου των προσώπων στα οποία απευθύνεται ο κανόνας δικαίου που προβλέπει κυρώσεις για ορισμένη συμπεριφορά, του σκοπού των κυρώσεων, καθώς και του κατά πόσον οι κυρώσεις αποβλέπουν στην προστασία έννομων αγαθών που συνήθως προστατεύονται με διατάξεις του ποινικού δικαίου και γ) της φύσης και της σοβαρότητας της βαρύτερης κύρωσης που ενδέχεται να επιβληθεί (βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 8ης Ιουνίου 1976, στην υπόθεση Engel κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών, ΕΔΔΑ απόφ. της 23.11.2006 Tussila κατά Φινλανδίας, απόφ. της 12.2.2015, Gogitidge κατά Γεωργίας, ΕλΣυν Ολ. 2071/2020, σκ. V, 788/2022).

23. Περαιτέρω, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999, Α' 97), ο οποίος, κατά τον κρίσιμο χρόνο έκδοσης της αναιρεσιβαλλομένης, εφαρμοζόταν αναλογικά και στην ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου δίκη (άρθρο 123 του π.δ/τος 1225/1981, Α' 304), [όπως οι διατάξεις αυτές αντικαταστάθηκαν από τις διατάξεις του άρθρου 17 του ν. 4446/2016 (Α' 240, έναρξη ισχύος αυτής από τη δημοσίευση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 22.12.2016)], οι οποίες ανεξαρτήτως αν καταλαμβάνουν, από άποψη διαχρονικού δικαίου, την ένδικη υπόθεση, θεσπίστηκαν με σκοπό τον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας, σε εναρμόνιση με τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, τα δικαστήρια δεσμεύονται από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και από τα αμετάκλητα αποφαινόμενα να μην γίνει η κατηγορία βουλεύματα, εκτός αν η απαλλαγή στηρίχθηκε στην έλλειψη αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχείων που δεν αποτελούν προϋπόθεση της διοικητικής παράβασης (ΕλΣυν Ολ. 271, 1824/2019, 1454/2022).

24. Ήδη, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 2 του ν. 4700/2020 (Α' 127), το Ελεγκτικό Συνέδριο δεσμεύεται από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και από τα βουλεύματα που αποφαινονται αμετάκλητα να μη γίνει κατηγορία, εκτός εάν η αθώωση ή η απαλλαγή στηρίχθηκε σε έλλειψη αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχείων που δεν αποτελούν προϋπόθεση εφαρμογής του νόμου στην ένδικη διαφορά ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

25. Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο τέταρτο, υπό τον τίτλο «Απάτη σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων» του ν. 2803/2000 «Κύρωση της Σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των συναφών με αυτήν Πρωτοκόλλων» (Α' 48), «1. Όποιος με τη χρήση πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων ή με την απόκρυψη ή με την κατά παράβαση ειδικής υποχρέωσης παρασιώπηση πληροφοριών ή με τη μη κατά προορισμό τους χρήση

των πόρων που του χορηγήθηκαν ή των πλεονεκτημάτων που είχε νόμιμα αποκτήσει, αχρεωστήτως εισπράττει ή παρακρατεί ή παρανόμως ελαττώνει πόρους του γενικού προϋπολογισμού των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των προϋπολογισμών, των οποίων η διαχείριση ασκείται από τις Κοινοότητες ή για λογαριασμό τους, τιμωρείται με φυλάκιση. Αν η κατά τις προηγούμενες διατάξεις βλάβη υπερβαίνει το ποσό των 25.000.000 δραχμών επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και αν η βλάβη υπερβαίνει το ποσό των 50.000.000 δραχμών επιβάλλεται κάθειρξη».

26. Στην προκειμένη περίπτωση ο αναιρεσείων είχε επικαλεσθεί και προσκομίσει την .../2019 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακουρημάτων Καλαμάτας, με το επιγενόμενο της συζήτησης της υπόθεσής του στο ακροατήριο του Τμήματος, κατά τη δικάσιμο της 7^{ης}.7.2020, από 10.7.2020 υπόμνημα, στο οποίο είχε ενσωματωθεί αντίγραφο της απόφασης αυτής. Με την εν λόγω απόφαση κρίθηκε ότι τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και ο λογιστής του αναιρεσείοντος συνεταιρισμού κηρύχθηκαν αθώοι της αξιόποινης πράξης της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από κοινού με την χρήση πλαστών ή ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων, ή με την απόκρυψη ή με την κατά παράβαση ειδικής υποχρέωσης παρασιώπηση πληροφοριών ή με τη μη κατά προορισμό τους χρήση των πόρων που τους χορηγήθηκαν ή των πλεονεκτημάτων που είχαν νόμιμα αποκτήσει σύμφωνα με το άρθρο 4 του ν. 2803/2000. Ειδικότερα, με την εν λόγω απόφαση κρίθηκε ότι καταλείπονται αμφιβολίες αν στοιχειοθετείτο το κακούρηγμα που αποδιδόταν στους ανωτέρω ιδίως ως προς την υποκειμενική του υπόσταση και τούτο διότι οι καταλογισθείσες σε βάρος τους παραβάσεις τόσο αναφορικά με την υπαγωγή του συνεταιρισμού στο ανωτέρω επενδυτικό πρόγραμμα, όσο και με την τήρηση των μακροχρόνιων υποχρεώσεων που δεν τηρήθηκαν και απέρρεαν από την απόφαση ένταξης, οφείλονται καταρχήν σε από μέρους των κατηγορουμένων άγνοια και ελλιπή, ακόμα και από δική τους αμέλεια, ενημέρωση περί των υποχρεώσεών τους, συνιστάμενες και στο ότι δεν επιτρεπόταν η σύναψη δανείου για την κάλυψη της ίδιας συμμετοχής στο πρόγραμμα με παράλληλη καταπιστευτική μεταβίβαση (ενεχυρίαση) των μηχανημάτων, στα οποία αφορούσε η ενίσχυση. Περαιτέρω, σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η εν συνεχεία μη τήρηση των όρων της δανειακής σύμβασης και η απώλεια με κατάσχεση του μεγαλύτερου μέρους του μηχανολογικού εξοπλισμού και η περαιτέρω εκμίσθωση των κτιριακών εγκαταστάσεων σε τρίτο πρόσωπο οφειλόταν όχι σε δόλια ενέργεια των κατηγορουμένων και από δόλο απόκρυψη των περιστατικών αυτών από την ελεγκτική του προγράμματος αρχή με πρόθεση εξαπάτησης των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αν τα γνώριζαν δεν θα προχωρούσαν δια των αρμοδίων υπαλλήλων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης στην πιστοποίηση της επένδυσης, αλλά στο ότι η ομαλή λειτουργία της δραστηριότητας του ελαιοτριβείου ανακόπηκε από σειρά απρόβλεπτων και καταλυτικών για τον

συνεταιρισμό γεγονότων, που μείωσαν δραστικά τον τζίρο του. Επιπλέον, με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι δεν αποδείχθηκε ότι τα μέλη του συνεταιρισμού προέβησαν σε άλλες παράνομες ενέργειες, όπως πλαστογραφία υπογραφών κατά τη λήψη της απόφασης της γενικής συνέλευσης περί αύξησης των εταιρικών μερίδων των μελών του συνεταιρισμού, ούτε προέκυψε ότι οι κατηγορούμενοι θα είχαν προσωπικό όφελος από την εν λόγω επιδότηση, ούτε ότι έλαβαν για λογαριασμό τους κάποιο μέρος της χρηματικής επιχορήγησης, ώστε να συναχθεί εξ αυτού δόλος τους, αφού το εγκριθέν ποσό της επιδότησης κατατέθηκε απευθείας στο όνομα και για λογαριασμό του συνεταιρισμού και καταβλήθηκε στη συνέχεια για την αποπληρωμή μέρους του ληφθέντος δανείου από την

27. Ενώπιον του Τμήματος ο ήδη αναιρεσειών είχε προβάλει ότι το Δικαστήριο δεσμευόταν σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας από το αθωωτικό αποτέλεσμα της εν λόγω απόφασης.

28. Το Τμήμα με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έκρινε ότι ο λόγος αυτός, ανεξαρτήτως του εάν προβάλλονταν παραδεκτώς δεδομένου ότι η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου προσκομίσθηκε μετά τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο, όσο και διότι κατά την κρίση του προβάλλονταν εκ συμφέροντος τρίτου (ήτοι των φυσικών προσώπων που κηρύχθηκαν αθώοι με την εν λόγω απόφαση) ήταν απορριπτέος και ως αβάσιμος. Και τούτο διότι αντικείμενο της δημοσιονομικής δίκης αποτελούσε η νομιμότητα της ανάκτησης της διατεθείσας χρηματοδοτικής συνδρομής, η οποία συνίστατο στη διαπίστωση αν τηρήθηκαν οι όροι της ένταξης στο πρόγραμμα και εκπληρώθηκαν οι σκοποί της χρηματοδότησης, μεταξύ άλλων, η αποτελεσματικότητα της επένδυσης μέσω της μακροχρόνιας επίπτωσης της χρηματοδοτικής παρέμβασης. Στο πλαίσιο αυτό, το μέτρο της ανάκτησης των απολεσθέντων κοινοτικών πόρων είχε αμιγώς αποκαταστατικό χαρακτήρα και, για τον λόγο αυτόν, δεν προϋπέθετε τη συνδρομή πταίσματος οποιουδήποτε βαθμού στο πρόσωπο του υπευθύνου, όπως αντιθέτως συμβαίνει κατ' αρχήν στις ποινικές κυρώσεις, αλλά στηρίζονταν αποκλειστικά στο αντικειμενικό γεγονός της διαπίστωσης της παράβασης του καθεστώτος χρηματοδότησης, στο οποίο επέλεξε, με πλήρη ελευθερία, ο καταλογισθείς να υπαχθεί. Κατά την κρίση του Τμήματος στην ποινική δίκη εξετάσθηκε η διάπραξη του ιδιώνυμου εγκλήματος της απάτης σε βάρος του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης [με τη χρήση πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων ή με την απόκρυψη ή με την κατά παράβαση ειδικής υποχρέωσης παρασιώπηση πληροφοριών ή με τη μη κατά προορισμό τους χρήση των πόρων που χορηγήθηκαν ή των πλεονεκτημάτων που είχαν νόμιμα αποκτήσει], ενώ περαιτέρω, αφενός εκτιμήθηκαν τα πραγματικά περιστατικά βάσει άλλων διαδικαστικών κανόνων (π.χ. εξέταση μαρτύρων στο ακροατήριο) αφετέρου η αποδεικτική διαδικασία κατέληξε σε απαλλαγή των μελών του συνεταιρισμού, λόγω αμφιβολιών ως προς την υποκειμενική υπόσταση του ποινικού αδικήματος, αν και κρίθηκε ότι συνέτρεξαν γεγονότα που συνιστούσαν καταρχήν παράβαση

των κοινοτικών κανόνων χρηματοδότησης. Υπό τα δεδομένα αυτά, σύμφωνα με την αναιρεσιβαλλόμενη, δεν ανέκυπτε δέσμευση του παρόντος Δικαστηρίου από την ως άνω απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, ενόψει τόσο του διακριτού αντικειμένου των δυο αυτών δικαστικών διαδικασιών, κατά τις οποίες εξετάζονται παραβάσεις που διαφέρουν ουσιωδώς, ως προς τα στοιχεία που συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική τους υπόσταση, όσο και ως προς τους λόγους για τους οποίους αποφασίστηκε, εν προκειμένω, η αθώωση των κατηγορουμένων, οι οποίοι, συνιστάμενοι στην έλλειψη δόλου ιδιοποίησης των κοινοτικών κονδυλίων, ήταν νομικά αδιάφοροι ως προς τη νομιμότητα της πράξης ανάκτησης της διατεθείσας χρηματοδοτικής συνδρομής, με αποτέλεσμα να μην υφίστατο ταυτότητα ούτε καν συνάφεια παραβάσεων.

29. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος εξετάζεται ως τρίτος, προβάλλεται ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή των άρθρων α) 6 παρ. 2 της, κυρωθείσας με το άρθρο πρώτο του ν.δ/τος 53/1974 (Α' 256), Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που κατοχυρώνει το τεκμήριο αθωότητας, β) 4 παρ. 1 του, κυρωθέντος με τον ν. 1705/1987 (Α' 89), 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που κατοχυρώνει την αρχή *ne bis in idem* και γ) 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, άλλως κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας, το δικάσαν Τμήμα δεν εκτίμησε προσηκόντως τη .../2019 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Καλαμάτας, με την οποία ο λογιστής και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του αναιρεσειόντος συνεταιρισμού κηρύχθηκαν αθώα της αξιόποινης πράξης της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το άρθρο 4 του ν. 2803/2000. Όπως, ειδικότερα, προβάλλεται ενόψει του ότι τα πραγματικά περιστατικά και τα λοιπά στοιχεία που συγκροτούν την ποινική παράβαση για την οποία έχει εκδοθεί απαλλακτική απόφαση ταυτίζονται με εκείνα στα οποία στηρίζεται ο καταλογισμός και ως εκ τούτου το Ελεγκτικό Συνέδριο επιληφθέν μεταγενέστερα από την ποινική υπόθεση δεσμεύεται από την εν λόγω απόφαση, έπρεπε το Τμήμα, κατά την εκδίκαση της έφεσης να απαλλάξει από την ευθύνη του τον αναιρεσειόντα.

30. Ασχέτως του παραδεκτού της επίκλησης ενώπιον του Τμήματος της ανωτέρω ποινικής απόφασης, σε κάθε περίπτωση, από το περιεχόμενό της δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας, προεχόντως ελλείψει ταυτότητας υποκειμένων της δημοσιολογιστικής δίκης, όπου διάδικος είναι ο ήδη αναιρεσειών αγροτικός συνεταιρισμός και της ποινικής δίκης η οποία αφορούσε πράξεις του διοικητικού συμβουλίου και του λογιστή του. Ανεξαρτήτως των ανωτέρω η πράξη η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της ποινικής δίκης και συγκεκριμένα η απάτη εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό την μορφή της σύναψης δανείου για την κάλυψη της ίδιας συμμετοχής στο πρόγραμμα, της αθέτησης όρων της εν λόγω δανειακής σύμβασης, της πλαστογραφίας υπογραφών κατά τη λήψη απόφασης της γενικής συνέλευσης

περί αύξησης εταιρικών μερίδων των μελών του αναιρεσειόντος συνεταιρισμού και της λήψης εκ μέρους των μελών του συνεταιρισμού της επιδότησης για ίδιον όφελος ή για λογαριασμό τους, είναι διάφορη των πράξεων της δημοσιολογιστικής δίκης, που αφορά την αθέτηση των υποχρεώσεων υπαγωγής στο πρόγραμμα του αναιρεσειόντος με την, μεταξύ άλλων, μεταβίβαση της κυριότητας του επιδοτηθέντος εξοπλισμού με αποσιώπηση στοιχείων καθώς και τη διακοπή και παύση της παραγωγικής δραστηριότητάς του. Ως εκ τούτου, δεν θεμελιώνεται, εν προκειμένω, ο εμφανής σύνδεσμος μεταξύ της προηγηθείσας ποινικής διαδικασίας και της μετέπειτα δημοσιονομικής δίκης που, όπως προαναφέρθηκε, προϋποτίθεται για την ενεργοποίηση και, κατ' επέκταση, τη διάγνωση παραβίασης του κατοχυρούμενου, με το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, τεκμηρίου αθωότητας.

31. Για τον ίδιο λόγο, την έλλειψη, δηλαδή, του κατά τα ανωτέρω συνδέσμου, ούτε παραβίαση της αρχής *ne bis in idem* μπορεί, στην προκειμένη περίπτωση, να στοιχειοθετηθεί. Και τούτο ανεξαρτήτως του ότι, όπως έχει νομολογηθεί για την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, η επιβολή δημοσιονομικής διόρθωσης δεν συνιστά ποινή στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά έχει αποκαταστατικό χαρακτήρα (άρθρο 102 του τότε ισχύοντος ν. 2362/1995 και στο αντίστοιχο 121 του ήδη ισχύοντος Δημοσίου Λογιστικού, ν. 4270/2014, Α' 143 και κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδοθείσες 2007892/461/27.5.1998 και 907/052/2.7.2003 κοινές υπουργικές αποφάσεις), επιβάλλεται δε από διοικητικά όργανα και εξυπηρετεί διαφορετικό σκοπό, που είναι αυτός της διασφάλισης της ανάκτησης των μη ορθώς διατεθέντων ποσών ή παρανόμως καταβληθέντων εθνικών και κοινοτικών κονδυλίων που έχουν διατεθεί υπό τη μορφή χρηματοδοτήσεων σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή φορείς στο πλαίσιο Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, τα οποία αποσκοπούν στην υλοποίηση κοινοτικών στόχων, είναι δε ανεξάρτητη από τη συνδρομή υπαιτιότητας στο πρόσωπο του λαβόντος. Άλλωστε και βάσει των προαναφερόμενων στη σκέψη 22 της παρούσας και βάσει των «κριτηρίων Engel», ούτε ο νομικός χαρακτηρισμός της παράβασης που προκάλεσε την επιβολή της ένδικης δημοσιονομικής διόρθωσης, ενόψει του ότι πρόκειται για «ανάκτηση αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθέντων ποσών», ούτε ο κύκλος των προσώπων προς τα οποία απευθύνονται οι κανόνες που προβλέπουν την επιβολή της (συγκεκριμένος κύκλος προσώπων, τα οποία οικειοθελώς έχουν υπαχθεί στο ειδικό νομοθετικό καθεστώς που ρυθμίζει την καταβολή και ανάκτηση κοινοτικών χρηματοδοτήσεων), ούτε, τέλος, η φύση και η σοβαρότητα της κύρωσης που επιβάλλεται στον αχρεωστήτως λαβόντα (απλή επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν, χωρίς περαιτέρω κυρώσεις) συνηγορούν στο να χαρακτηριστεί γενικώς και αφηρημένως η απόφαση περί δημοσιονομικής διόρθωσης ως κύρωση ποινικού χαρακτήρα, καθώς στην περίπτωση αυτή σκοπός του οικείου μέτρου είναι πρωτίστως η αποκατάσταση της ζημίας που επήλθε τόσο στον ενωσιακό όσο και στον εθνικό προϋπολογισμό (ΕλΣυν Ολ. 379/2024 σκ. 60).

32. Δεν έσφαλε, επομένως, το δικάσαν Τμήμα, δεχθέν ότι με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του η προσκομισθείσα το πρώτον με το υπόμνημα του αναιρεσεύοντος απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, η οποία αναφέρεται στην ποινική ευθύνη των μελών του διοικητικού συμβουλίου και του λογιστή του αναιρεσεύοντος (χωρίς δηλαδή να υπάρχει ταυτότητα διαδίκων), ανεξαρτήτως του εάν προσκομίσθηκε ενώπιόν του παραδεκτός, δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψη από το Τμήμα, λόγω έλλειψης του προεκτιθέμενου συνδέσμου μεταξύ ποινικής και δημοσιολογιστικής δίκης, αντικείμενο των οποίων ήταν διαφορετικές, ως προς την υποκειμενική και αντικειμενική τους υπόσταση, παραβάσεις. Ο δε περί του αντιθέτου αναιρετικός λόγος πρέπει να απορριφθεί.

33. Με το προσκομισθέν ενώπιον του Τμήματος υπόμνημά του ο ήδη αναιρεσεύων είχε ζητήσει τη μείωση του επίδικου καταλογισμού στο ελάχιστο ποσοστό 5%. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίθηκε ότι η παράβαση των όρων υπαγωγής στο πρόγραμμα λόγω αφενός της μεταβίβασης των αγορασθέντων κατόπιν καταβολής κοινοτικής και εθνικής ενίσχυσης μηχανημάτων και παύσης της λειτουργίας της επιχείρησης μετά και τη διακοπή της παραγωγικής της δραστηριότητας εντός πενταετίας από την ολοκλήρωση της επένδυσης χωρίς ενημέρωση της υπηρεσίας και λόγω παρεκκλίσεων από το επενδυτικό σχέδιο, όπως αυτό υλοποιήθηκε, συνιστούσαν σοβαρές παρατυπίες και υποδήλωναν ότι δεν εκπληρώθηκαν οι επιδιωκόμενοι από το επιχειρησιακό πρόγραμμα στόχοι. Για τους ανωτέρω λόγους το μέτρο της ανάκτησης του συνόλου της καταβληθείσας ενίσχυσης, και όχι ποσοστό αυτής, παρίστατο κατά την αναιρεσιβαλλόμενη εύλογο, πρόσφορο και αναγκαίο για την αποκατάσταση της επελθούσας ζημίας στον δημόσιο προϋπολογισμό (εθνικό και κοινοτικό), από τον οποίο χρηματοδοτήθηκε η πράξη και τη διασφάλιση της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης των αντίστοιχων πόρων.

34. Με τον τέταρτο λόγο αναίρεσης, προβάλλεται, κατ' εκτίμηση του περιεχομένου του, ότι το Τμήμα εσφαλμένως ερμήνευσε το περιεχόμενο της συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας χωρίς να προβεί σε περιορισμό του καταλογισθέντος ποσού στο ελάχιστο ποσοστό 5%. Κατά τον αναιρεσεύοντα δεν σταθμίσθηκαν, προσηκόντως, από το δικάσαν Τμήμα η ένταση και η έκταση των παραβάσεων, στις οποίες υπέπεσε, το ύψος του καταλογισθέντος ποσού και οι λοιπές αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς. Προβάλλεται περαιτέρω ότι η αδυναμία αποπληρωμής του τιμήματος του επιδοτηθέντος εξοπλισμού που είχε ως επακόλουθο την αφαίρεση των μηχανημάτων οφείλονταν σε λόγους ανωτέρας βίας, ότι μέχρι το εν λόγω χρονικό σημείο είχαν ολοκληρωθεί τα $\frac{3}{4}$ του επενδυτικού σχεδίου και οι συναφείς με αυτό υποχρεώσεις με συνεισφορά προσωπικών εισοδημάτων του προέδρου και των συμβούλων του αναιρεσεύοντος, ενώ με τον καταλογισμό του συνόλου του ποσού της ενίσχυσης επέρχεται η οικονομική εξαθλίωση του αναιρεσεύοντος και ο διασυρμός των μελών του.

35. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει την επιβολή του εκάστοτε προβλεπόμενου διοικητικού μέτρου σε βάρος του τελικού δικαιούχου ή αποδέκτη αναλόγως των περιστάσεων εκάστης περίπτωσης και της σοβαρότητας της παρατυπίας και μόνο στον βαθμό που το συγκεκριμένο μέτρο παρίσταται πρόσφορο για την υλοποίηση του επιδιωκόμενου από την οικεία διάταξη σκοπού, μην υπερβαίνοντας το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο (ΕλΣυν Ολ. 379/2024 σκ. 44).

36. Περαιτέρω, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο ισχυρισμός αυτός του αναιρεσείοντος ερείδεται επί των διατάξεων των άρθρων 30, 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999 και ιδίως των άρθρων 32 παρ. 2 περ. γ' και ε' και παρ. 7 Β και Ε της 450/2001 υπουργικής απόφασης, σύμφωνα με τις οποίες η παράβαση των υποχρεώσεων του λήπτη της ενίσχυσης εντός χρονικού διαστήματος πέντε ετών από την έκδοση της απόφασης χρηματοδότησης, έχει ως συνέπεια τον καταλογισμό του συνόλου της χρηματοδότησης, ως αχρεωστήτως καταβληθείσα.

37. (i) Ωστόσο, ο λόγος αυτός αναίρεσης, ανεξαρτήτως του παραδεκτού ή μη της προβολής του στην κατ' έφεση δίκη, στην προκειμένη περίπτωση, παρίσταται αβάσιμος, δεδομένου ότι το Τμήμα ορθώς, αν και με εν μέρει διαφορετική αιτιολογία ερμήνευσε και εφάρμοσε το περιεχόμενο της αρχής της αναλογικότητας. Ειδικότερα, ορθώς κρίθηκε από το Τμήμα ότι η φύση της παρατυπίας (μεταβίβαση της κυριότητας των επιδοτηθέντων μηχανημάτων με αποσιώπηση των στοιχείων από τις αρμόδιες αρχές, παύση και διακοπή της παραγωγικής δραστηριότητας και λειτουργίας της επιχείρησης, χωρίς ενημέρωση των αρμοδίων αρχών και χωρίς να συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας) συνιστούν σοβαρές παρατυπίες, λόγω μη εκπλήρωσης των επιδιωκόμενων στόχων. Η σοβαρότητα των παρατυπιών αυτών εντείνεται από το ότι έλαβαν χώρα σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά που εκτίθενται στην αναιρεσιβαλλόμενη πριν από την παρέλευση πενταετίας από την έκδοση της σχετικής απόφασης χρηματοδότησης (21.6.2006) και πριν από το χρονικό σημείο λήξης των υποχρεώσεων του αναιρεσείοντος (22.11.2011), σύμφωνα με το άρθρο 30 παρ. 4 του κανονισμού 1260/1999, συνάγεται δε και από τις διατάξεις του άρθρου 32 παρ. 7Ε περ. β' της κ.υ.α. 450/2001, όπου ρητά διαλαμβάνεται ότι στην περίπτωση αποσιώπησης στοιχείων και ολοκλήρωσης της επένδυσης, ως εν προκειμένω, επιστρέφεται το σύνολο της χορηγηθείσας ενίσχυσης. Ο δε ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι η διάπραξη των παρατυπιών οφείλεται σε λόγους ανωτέρας βίας, ερείδεται επί εσφαλμένης προϋπόθεσης, καθόσον οι λόγοι περί ανωτέρας βίας κρίθηκαν (και ορθώς ως αναφέρθηκαν στις σκέψεις 15 και 16) με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση απορριπτέοι. Ούτε εξάλλου δύναται να επέλθει μείωση του ποσού του καταλογισμού λόγω της ολοκλήρωσης κατά $\frac{3}{4}$ του επενδυτικού σχεδίου μέχρι την μεταβίβαση της κυριότητας των μηχανημάτων και της διακοπής και παύσης της παραγωγικής δραστηριότητας του αναιρεσείοντος, το έτος 2010, διότι κατά το εν λόγω έτος δεν είχαν λήξει οι υποχρεώσεις που

ανέλαβε ο αναιρεσειών, γεγονός, που ως προαναφέρθηκε επιτείνει την σοβαρότητα των παρατυπιών (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1376/2021 σκ. 36).

(ii) Κατά την ειδικότερη γνώμη του Συμβούλου Γεωργίου Βοΐλη, για την εκτίμηση του λόγου περί παράβασης της αρχής της αναλογικότητας ως χρόνος έναρξης της πενταετούς υποχρέωσης του αναιρεσειόντος συνεταιρισμού λαμβάνεται υπόψη ο διαλαμβανόμενος στο άρθρο 32 της κ.υ.α. 450/2001, ήτοι η ολοκλήρωση της επένδυσης (26.7.2007) και ως χρόνος λήξης αυτών η 27.7.2012 (βλ. σκέψη 10 (ii) της παρούσας).

38. Περαιτέρω, απαραδέκτως προβάλλονται το πρώτον με το δικόγραφο της ένδικης αίτησης ισχυρισμοί του αναιρεσειόντος προς μείωση του καταλογισθέντος ποσού, περί μη συνδρομής υπαιτιότητας στην περίπτωση του καθώς και συγγνωστής πλάνης ως προς τις αναληφθείσες υποχρεώσεις, που οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο του προέδρου και των συμβούλων του. Πέραν των ανωτέρω, οι ισχυρισμοί αυτοί είναι και αλυσιτελείς, καθόσον η συνδρομή ή μη υπαιτιότητας και συγγνωστής πλάνης αποτελούν στοιχεία υποκειμενικής συμπεριφοράς, τα οποία δεν αποτελούν αναγκαίο όρο για τη θεμελίωση της παρατυπίας (σκέψη 4 της παρούσας).

39. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, η κρινόμενη αίτηση αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί και να διαταχθεί η κατάπτωση του κατατεθέντος παραβόλου υπέρ του Δημοσίου (βλ. άρθρο 310 παρ. 1 του ν. 4700/2020).

Για τους λόγους αυτούς

Απορρίπτει την αίτηση. Και

Διατάσσει την κατάπτωση του κατατεθέντος παραβόλου υπέρ του Δημοσίου.

Κρίθηκε και αποφασίστηκε σε τηλεδιάσκεψη στις 19 Φεβρουαρίου 2025 και στις 9 Απριλίου 2025, κατ' εφαρμογή του άρθρου 295 παρ. 2 του ν. 4700/2020.

Η ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ANNA ΛΙΓΩΜΕΝΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΣΚΟΡΛΑ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΤΣΑΛΑ

Δημοσιεύθηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση, στις 14 Οκτωβρίου 2025 (βλ. πρακτικό δημοσίευσης με όμοια ημερομηνία).

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΝΤΟΥΝΗ

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΤΣΑΛΑ